

LÄRARSTÖD FÖR KLURIGA ORD OCH BEGREPP!

Att förklara svåra begrepp och samband på ett enkelt sätt kan vara riktigt klurigt. Här kommer därför några förslag på formuleringar och förklaringar som kan göra det enklare för barnen att förstå. Ordlistan kan du som lärare använda som ett stöd när ni diskuterar ämnena i avsnitten, eller om du vill skriva ut materialet och ge till eleverna som ett komplement till avsnitten.

Avsnitt 1

KOLDIOXID

Koldioxid är en så kallad växthusgas. Växthusgaser finns i atmosfären runt vår jord, och är jätteviktiga eftersom de gör att en del av värmen som strålar ned från solen stannar kvar på jorden. Utan växthusgaser skulle det vara alldeles för kallt för oss att leva på jorden, men när det blir för mycket växthusgaser blir det för mycket värme som stannar kvar, vilket är det som kallas för "global uppvärmning". Den extra värmen gör att klimatet förändras för snabbt, vilket inte är bra för vår planet.

PANT

Pant är något man lämnar in som säkerhet när man lånar något, för att man ska vilja lämna tillbaka det man har lånat. Med pantburkar och pantflaskor betalar man en eller två kronor i pant när man köper drycken. Man kan säga att man då betalar pant för att få "låna" burken eller flaskan. När man sedan lämnar tillbaka burken eller flaskan (alltså pantar den) så får man tillbaka pantpengen.

ALUMINIUM

Aluminium är en metall som går väldigt bra att återvinna. Den kan smältas ner och formas om hur många gånger som helst utan att materialet blir sämre. Det är också en lätt metall som gör att aluminiumförpackningar väger mindre än till exempel glasförpackningar, vilket gör att det behövs mindre bränsle när man fraktar dem till butikerna. Nästan alla våra svenska pantburkar är gjorda av aluminium.

PET

PET är en förkortning för "polyetentereftalat" och är en speciell slags plast som är tålig och fungerar väldigt bra att både forma och återvinna. Just därför är våra svenska pantflaskor tillverkade av PET-plast.

CIRKULARITET

Cirkularitet betyder att något går runt och används om och om igen. Till exempel ett material som återanvänds och återvinns så många gånger som möjligt, istället för att bli onödigt avfall. Cirkularitet är bra på flera sätt. Det gör att vi inte behöver tillverka lika mycket nytt, vilket sparar energi, minskar koldioxidutsläpp och sparar på jordens egna material. Det gör även att vi får mindre onödigt avfall i världen. Att panta är cirkulärt, i pantsystemets kretslopp blir en gammal burk till en ny burk och en gammal flaska till en ny flaska – om och om igen!

KLIMAT

Med klimatet menar man hur vädret och temperaturen ser ut under en längre tid, till exempel om det har varit varmare än normalt under flera år. Att vädret förändras från dag till dag är inget konstigt, men när klimatet förändras kan det ställa till problem på vår planet.

PANTSYSTEMET

Med pantsystemet menas hela samarbetet som krävs för att våra burkar och flaskor ska kunna återvinnas och bli till nya burkar och flaskor. Du som pantar är en del av pantsystemet eftersom burkens eller flaskans resa mot återvinning börjar med att du pantar den i en pantautomat.

STATISTIK

Statistik handlar om att samla in och undersöka information om saker och händelser. Informationen kan samlas in på olika sätt. Man kan intervjua folk, skicka ut enkäter eller göra andra typer av undersökningar. Vi på Pantamera arbetar väldigt mycket med statistik, och med hjälp av den information som vi samlar in kan vi bland annat se hur många burkar och flaskor som pantades i Sverige förra året.

PANTKÄRL

Ett pantkärl är en behållare där man kan lämna sina pantflaskor och burkar. Det kan egentligen vara vad som helst som fungerar bra för att samla in pant, till exempel en låda eller en tunna. I avsnitt 1 av Pantresan gör vi egna pantkärl av igentejpade flyttkartonger – det går också bra!

Avsnitt 2

KOLDIOXID

Koldioxid är en så kallad växthusgas. Växthusgaser finns i atmosfären runt vår jord, och är jätteviktiga eftersom de gör att en del av värmen som strålar ned från solen stannar kvar på jorden. Utan växthusgaser skulle det vara alldeles för kallt för oss att leva på jorden, men när det blir för mycket växthusgaser blir det för mycket värme som stannar kvar, vilket är det som kallas för "global uppvärmning". Den extra värmen gör att klimatet förändras för snabbt, vilket inte är bra för vår planet.

ÅTERVINNING

Att återvinna material betyder att man gör nytt av gammalt, till exempel kan man göra en ny mjölkförpackning av en gammal pizzakartong eftersom båda är gjorda av papper, eller göra en ny tandkrämstubb av en gammal diskmedelsflaska, eftersom båda är gjorda av plast. Att återvinna material innebär att vi inte behöver ta fram lika mycket nytt material, vilket sparar på våra naturresurser (jordens eget material) och gör att vi inte släpper ut lika mycket koldioxid..

AVFALL

Avfall är sådant som vi vill göra oss av med. En del säger sopor eller skräp, men avfall kan användas till mycket och är därför absolut inget skräp. Idag kan mycket avfall återanvändas av på andra sätt, eller så kan materialet i avfallet återvinnas och bli till nya grejer. Och om man inte kan återvinna materialet kan man göra avfallet till el och värme.

NATURRESURSER

Naturresurser är sådant som finns naturligt på vår jord utan att vi människor har skapat det, till exempel vatten och skog.

UTSLÄPP

Utsläpp betyder att man "släpper ut" ämnen i miljön som egentligen inte borde vara där. Det finns många olika typer av utsläpp, men det man brukar prata mest om är utsläppen av växthusgaser som koldioxid. Några exempel på varifrån koldioxiden släpps ut är från fabriker som tillverkar saker och från bilar och andra fordon som använder vissa typer av bränslen.

ÅTERBRUK

Att återbruka är att använda något som någon annan har använt innan, till exempel om du ärver en tröja av någon som har växt ur den. Återbruk kan också betyda att man gör något nytt av något som tidigare använts till något annat, till exempel om man syr om en trasig tröja till en halsduk eller använder en gammal plåtburk som blomkruka. Att återbruka är ett bra sätt att ta vara på material och grejer som redan finns, för att vi ska slippa tillverka en massa nya grejer hela tiden. Det gör att vi sparar på både jorden och minskar utsläppen som sker när vi tillverkar nya grejer.

RESTAVFALL

Det som inte kan återvinnas slänger man i restavfallet, vilket är den vanliga soppåsen hemma. Och även om materialen i restavfallet inte kan återvinnas, kan man ändå ta vara på energin som finns i avfallet. Det gör man genom att förbränna det i ett kraftverk och på så sätt skapa el och värme till våra hus.

DEPONERA/DEPONI

Det avfall som varken kan återvinnas eller göras till energi slängs på en deponi, vilket är det som brukar kallas för soptipp. Det är alltså avfall som vi inte har någon nytta av, men som vi ändå måste samla in och ta hand om så att det inte gör skada för människor och miljö. Att deponera avfall vill man göra så lite som möjligt eftersom det är bättre om avfallet kommer till nytta.

FARLIGT AVFALL

Farligt avfall är ämnen som kan vara skadliga för både miljön och människor, till exempel brandfarliga och giftiga ämnen. Dessa ämnen kan finnas i allt från lim och rengöringsmedel till mediciner och smink. Det är därför viktigt att sortera och lämna farligt avfall på återvinningscentralen, så att de farliga ämnena kan tas om hand på ett säkert sätt.

UTVINNA ENERGI

Om materialet i avfallet inte kan återvinnas kan vi ändå ta vara på energin som finns. Vi omvandlar energin som finns i avfallet till el och värme genom att förbränna det i ett kraftverk – vi utvinner energi!

KONSUMERA

Att konsumera betyder att använda varor och tjänster – allt från att köpa och äta mat till att köpa flygbiljetter och åka flygplan. När vi köper mycket nytt måste det också tillverkas mycket nytt, och all denna tillverkning gör att det släpps ut mer koldioxid. Vi behöver konsumera för att leva bra, men man kan konsumera på mer eller mindre klimatsmarta vis. Att handla begagnat är ett exempel på klimatsmart konsumtion, eftersom det betyder att man återanvänder något en gång till. Och om fler och fler gör samma sak så kommer vi inte att behöva tillverka lika mycket nytt i världen.

Avsnitt 3

ÅTERBRUK

Att återbruka är att använda något som någon annan har använt innan, till exempel om du ärver en tröja av någon som har växt ur den. Återbruk kan också betyda att man gör något nytt av något som tidigare använts till något annat, till exempel om man syr om en trasig tröja till en halsduk eller använder en gammal plåtburk som blomkruka. Att återbruka är ett bra sätt att ta vara på material och grejer som redan finns, för att vi ska slippa tillverka en massa nya grejer hela tiden. Det gör att vi sparar på både jorden och minskar utsläppen som sker när vi tillverkar nya grejer.

KOLDIOXID

Koldioxid är en så kallad växthusgas. Växthusgaser finns i atmosfären runt vår jord, och är jätteviktiga eftersom de gör att en del av värmen som strålar ned från solen stannar kvar på jorden. Utan växthusgaser skulle det vara alldeles för kallt för oss att leva på jorden, men när det blir för mycket växthusgaser blir det för mycket värme som stannar kvar, vilket är det som kallas för "global uppvärmning". Den extra värmen gör att klimatet förändras för snabbt, vilket inte är bra för vår planet.

KONSUMERA

Att konsumera betyder att använda varor och tjänster – allt från att köpa och äta mat till att köpa flygbiljetter och åka flygplan. När vi köper mycket nytt måste det också tillverkas mycket nytt, och all denna tillverkning gör att det släpps ut mer koldioxid. Vi behöver konsumera för att leva bra, men man kan konsumera på mer eller mindre klimatsmarta vis. Att handla begagnat är ett exempel på klimatsmart konsumtion, eftersom det betyder att man återanvänder något en gång till. Och om fler och fler gör samma sak så kommer vi inte att behöva tillverka lika mycket nytt i världen.

NATURRESURSER

Naturresurser är sådant som finns naturligt på vår jord utan att vi människor har skapat det, till exempel vatten och skog.

TRANSPORTERA

När man transporterar flyttar man något från ett ställe till ett annat, till exempel kläder från fabriken där de har tillverkats till butiken där de ska säljas. Kläderna kan transporteras med lastbil, tåg, båt eller flygplan beroende på hur långt de behöver transporteras. Mycket bränsle och energi går åt till transporter, vilket ger stora utsläpp av koldioxid.

UTSLÄPP

Utsläpp betyder att man "släpper ut" ämnen i miljön som egentligen inte borde vara där. Det finns många olika typer av utsläpp, men det man brukar prata mest om är utsläppen av växthusgaser som koldioxid. Några exempel på varifrån koldioxiden släpps ut är från fabriker som tillverkar saker och från bilar och andra fordon som använder vissa typer av bränslen.

SECOND HAND

Att handla i second hand är samma sak som att handla begagnat, det vill säga att köpa något som någon annan har använt tidigare. Det är ofta billigare än att köpa helt nytt och väldigt mycket klimatsmartare.

MATSVINN

Matsvinn är mat och dryck som slängs i "onödan", det vill säga sådan mat och dryck som skulle ha kunnat ätits eller druckits upp men som istället slängs. Till exempel om man tar för mycket mat på tallriken och inte orkar äta upp så är matresterna som slängs matsvinn. Eller om man handlar mat som hinner bli för gammal innan man planerar att äta den.

MATAVFALL

Matavfall är all mat och rester från mat som slängs, både det onödiga matsvinnet och det som måste slängas, till exempel apelsinskal och kycklingben.

BÄST FÖRE-DATUM

Många matvaror är märkta med ett "Bäst före-datum", till exempel mjölk och pasta. Många tror att det datumet talar om när matvaran inte längre går att äta, men så är det inte. Ett bäst före-datum säger bara att matvaran smakar allra bäst innan det datumet, men det går ofta hur bra som helst att äta maten även efter bäst före-datumet. Därför är det bra att titta, lukta och smaka på maten innan man bestämmer sig för att slänga den.

SISTA FÖRBRUKNINGSDAG

En del matvaror är märkta med "Sista förbrukningsdag" och sedan ett datum, till exempel matvaror som köttfärs, kyckling och fisk. Den märkningen betyder att man inte ska äta maten efter att det datumet har varit, eftersom det kan göra att man blir sjuk.

BIOGAS/BIOGASANLÄGGNING

På en biogasanläggning kan man göra bilbränsle av gammal mat! Här samlar man in matavfall från hushållen och andra ställen, och låter det brytas ner i jättestora tunnor där det inte finns någon luft. När matavfallet har legat i tunnorna ett tag så bildas en speciell gas som kallas biogas. Den gasen kan man använda som bränsle till bilar eller för att göra el och värme.

ENERGI

Energi är rörelse, en sorts kraft som kan få saker att hända. Energi finns överallt i olika former, och kan omvandlas från en energiform till en annan. Till exempel så kan rörelse-energin i vinden och vågorna omvandlas till elektrisk energi som vi kan använda till att tända lamporna hemma. I maten du äter finns också energi som gör att du orkar leka och springa.

Avsnitt 4

ENERGI

Energi är rörelse, en sorts kraft som kan få saker att hända. Energi finns överallt i olika former, och kan omvandlas från en energiform till en annan. Till exempel så kan rörelseenergin i vinden och vågorna omvandlas till elektrisk energi som vi kan använda till att tända lamporna hemma. I maten du äter finns också energi som gör att du orkar leka och springa.

ENERGIFÖRBRUKNING

Energiförbrukning, eller energianvändning, är den energi vi använder för att få el och värme. När vi värmer våra hus, tänder våra lampor och laddar våra mobiler gör vi det med hjälp av energi. Att vi måste minska vår energianvändning beror på att det påverkar planeten så mycket att fånga in all den energi som vi använder idag. Vissa sätt att fånga in energin gör att det blir stora utsläpp av koldioxid, vilket är dåligt för klimatet.

ENERGIKÄLLOR

En energikälla är något som finns i naturen som vi kan samla in energi från och göra om till elektrisk energi. Strömmande vatten, vindar som blåser och energikällor från jordens inre som uran, kol och olja är några exempel.

FÖRNYBARA ENERGIKÄLLOR

En förnybar energikälla fylls hela tiden på med ny energi från solen och kommer därför inte att ta slut. Den förnyas alltså hela tiden. Vind och vatten är två exempel på förnybara energikällor. Vi fångar då in vattnets eller vindens rörelseenergi i ett kraftverk och gör om den till elektrisk energi.

ICKE FÖRNYBARA ENERGIKÄLLOR

En icke förnybar energikälla finns i en viss mängd på vår planet och förnyas väldigt långsamt eller inte alls. Det gör att de icke förnybara energikällorna riskerar att ta slut. Vissa av de icke förnybara energikällorna, som till exempel kol och olja, gör också att massor av koldioxid släpps ut när vi använder energin från dem.

FOSSILFRITT

Fossilfritt betyder att energin inte kommer från fossila bränslen, vilket är en bra sak. Fossila bränslen som kol och olja är nämligen en av de största bovarna när det kommer till koldioxidutsläpp i världen. Ett exempel på en fossilfri energikälla är vattenkraft.

KLIMATFÖRÄNDRINGAR

Klimatförändringar betyder att klimatet förändras. Att det till exempel har blivit varmare nu än vad det var för 30 år sedan. Klimatet har alltid varierat, men när det förändras för snabbt kan det ställa till problem på jorden. Som tur är finns det massor vi kan göra för att hjälpa till att sakta ner klimatförändringarna.

UTSLÄPP

Utsläpp betyder att man "släpper ut" ämnen i miljön som egentligen inte borde vara där. Det finns många olika typer av utsläpp, men det man brukar prata mest om är utsläppen av växthusgaser som koldioxid. Några exempel på varifrån koldioxiden släpps ut är från fabriker som tillverkar saker och från bilar och andra fordon som använder vissa typer av bränslen.

GENERATOR

För att skapa el används ofta en maskin som kallas generator. När man fångar in rörelseenergi från till exempel vind eller vatten kan man få generatoren att snurra och då skapas elektricitet.